

PRT 316 – MISIR ARKEOLOJİSİ

Prof. Dr. Vasıf Şahoğlu

PRT 316 - MISIR ARKEOLOJİSİ v.1.0
Prof. Dr. Vasıf Şahoğlu
Ankara Üniversitesi

Ders 11: İkinci Ara Devir – Hyksos Hakimiyeti

Ankara Üniversitesi

Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi

Arkeoloji Bölümü

Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı

İkinci Ara Devir

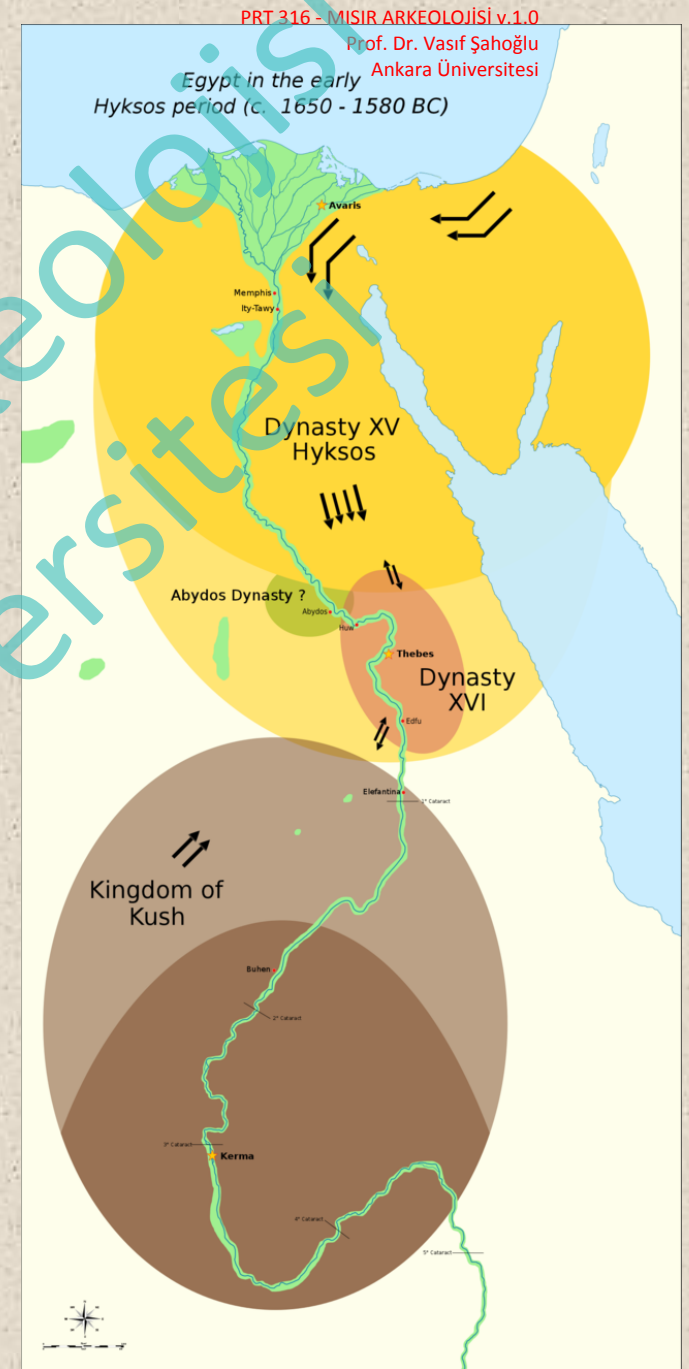
Hyksos Hakimiyeti

c. MÖ 1700-1550

12. Sülalenin sonlarına doğru, Mısırda oturmaya başlayan çok sayıda yabancı insan orduda, ticarete ve zanaat işlerinde söz sahibi olmaya başlamıştır. Bu dönemde Suriye Filistin bölgesindeki olumsuz politik durum yüzünden çok sayıda yeni insan bu bölgeden Mısır'a göç etmeye başlar.

Yeni insanların Mısır'daki varlığı arkeolojik açıdan bunlara has mezarlar sayesinde anlaşılmaktadır (eşek mezarları). Bu döneme ait bazı buluntular arasında Kıbrıs kökenli seramik örnekleri de göze çarpar. Bu dönemde Delta bölgesinde bir kral yavaş yavaş güçlenerek güney Filistin'e giden ticaret yollarını tutmaktadır. Bu kralın olduğu dönem son yıllardaki çalışmalarla artık 14. sülale olarak adlandırılmaktadır.

Belgeler çok açık olmasa da bu bölgeden çıkan bir kralın sonunda Memphis'deki kralı tahtı ele geçirdiğini göstermektedir. Bu kralın tahta çıkmasıyla da Orta Krallık devri sona ererek İkinci ara devir / geçiş devri başlamış olmaktadır. Bu dönemin Mısır kralları, Yabancı toprakların Yöneticileri unvanını almaktadır. Bunların Yunanca ismi Hyksos'dur. Mısır dilindeki ismi ise Hekakkhasut'dur. Kelimenin anlamı yabancı ülkelerin yöneticisi demektir. Bu dönemde Hyksos krallarının hâkimiyeti ele almasıyla birlikte Kuzeydeki kral güneye, Thebes'e göç etmeye zorlanır.

İkinci Ara Devir

Hyksos Hakimiyeti

c. MÖ 1700-1550

15. Sülale – Hyksos Kralları

Shamuqenu

Aper-Anati

Sakir-Har

Khayan (c. MÖ 1615-1575)

Apophis (c. MÖ 1575-1532)

Khamudi (MÖ 1532-1522)

17. Sülale – Thebes Kralları

Rahotep (MÖ 1571-1567)

I. Sabokemsaf (MÖ 1567-1562)

V. Antef (MÖ 1564-1562)

VI. Antef (MÖ 1562-1557)

VII. Antef (MÖ 1559)

II. Sabokemsaf (MÖ 1557-1550)

Senakhtenre (MÖ 1550-1549)

Seqenenre (MÖ 1549-1545)

Kamose (MÖ 1545-1549)

İkinci Ara Devir'de 15. sülaleyi oluşturan 6 büyük Hyksos kralı, başkent Avaris'den Mısırı yöneterek Mısır Firavunları olmuşlardır. Bu krallar, Memphis'deki önceki kralların çok önemsemediği Thebes bölgesine de eşit davranmışlardır. Hyksos krallarının Sami ve Mısırlı olmak üzere ikili olan isimleri tüm halka eşit seviyede ulaşabilmek için düşünülmüştür. Mısır bu dönemde Orta ve Yukarı Mısır olarak farklı bölgelere bölünmüştür.

Hyksos Dönemi kralları Mısır geleneği olan firavun statüsünü devam ettirmişlerdir ve yazışmaları için de büyük ihtimalle Mısırlı katipleri kullanmışlardır. Ancak idari sistemlerinde önemli bir değişiklik göze çarpar. Örneğin bu dönemde vezir bulunmamaktadır. Onun yerine saray katipleri bulunmaktadır. Hyksos dönemine ait saray katiplerinin skarabelerine güney Filistin'den Sudan'daki Kermaya kadar çok geniş bir alana rastlanmaktadır.

Saray katiplerinin skarabeleri gibi Tell el Yahudiya seramiği olarak adlandırılan karakteristik bir seramik türü de çok geniş bir alanda karşımıza çıkar. Bu buluntular Hyksos'un ticari ve politik olarak etkin oldukları bölgelere işaret etmektedir. Çok geniş bir alana yayılan bu ticari bağlantıları kontrol altında tutmak için bu dönemde çeşitli kaleler inşa edilmiştir.

İkinci Ara Devir

Hyksos Hakimiyeti

c. MÖ 1700-1550

2. Ara Devir, 15. Sülale zamanları, Tel el Yahudiye Seramik Örnekleri, Avaris / Tell Dab'a.

Hyksos Kralı Apophis'e
Ait Skarabe

Güney Filistin bölgesinde Hyksos skarabeleriyle Tell el Yahudiya seramiğinin çok yaygın olarak görülmesi bu bölgedeki Hyksos hakimiyetine işaret etmektedir. Buna karşın orta Filistin bölgesinde tamamen farklı bir seramik geleneği görülür ki bu da bu bölgenin kültürel ve politik açıdan Hyksoslardan bağımsız bir yapıda olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde Kenan bölgesinin güneyindeki güçlü savunma sistemleri de yine Hyksoslara karşı yapılan savunma düzenlemeleri olarak düşünüldüğünde anlamlıdır.

Hyksos kralları Kenan tanrıları ve dini inançlarını Mısır'a getirip adapte etmelerinin yanı sıra Mısır'ın kendi tanrılarının da yaşamasına olanak sağlamışlardır. Ancak Mısır tanrılarının daha da yüceltilmesi için özel bir gayretleri olmamıştır.

Mısır'daki Hyksos hakimiyeti kral Khayan ve Apophis'in hakimiyetinin erken dönemlerinde en görkemli zamanını yaşamıştır. Apophis'in hakimiyetinin ilerleyen dönemlerinde, Thebes'de küçük yöneticiler 17. sülale adı altında toparlanırken, Thebes'in güneyinde, Orta Mısır'daki lokal yöneticiler Hyksos krallarına sadık kalmıştır. Thebes bu dönemde gizlice silahlanmaya başlar.

İkinci Ara Devir

Hyksos Hakimiyeti

c. MÖ 1700-1550

Seqenenre (M.Ö. 1570), Hyksosların vasallarıyla savaşa girerek öldürülmüştür. Ancak Kamose'nin 2 adet stelinin Karnak'da bulunmuş olması Kamose'nin ilk yıllarında Hyksos ve 17. sülale arasında önemli bir sorun olmadığına işaret eder.

Kamose, hükümdarlığının 3. yılından sonra Hyksos kralı Apophis'e karşı bir ayaklanma başlatır ve gemilerden oluşan kabileleriyle Avaris açıklarına kadar gitmiş ancak şehrin savunma sistemini geçemeyerek geri dönmek zorunda kalmıştır. Bu sefer ile ilgili tasvirlerinde ve yazılı kaynaklarında Kamose'nin Avaris'den çok sayıda ganimetle döndüğü anlaşılmaktadır.

Kamose'nin 3. yılından sonra kendisi ile ilgili bilgiler ortadan kalkar ve bu yüzden Kamose'nin öldüğü düşünülmektedir. Yerine küçük yaşta kardeşi Ahmose geçer. Ahmose'nin yaşının küçük olması nedeniyle bir süreliğine Hyksoslarla aralarındaki savaş durumu sakinler ancak Ahmosenin 18. yılından sonra yaklaşık olarak 1550 yıllarında Hyksos yöneticilerine karşı zafer kazanarak Mısır'ı tekrar Thebes liderliği altında bir bütün olarak bir araya toplamayı başarmıştır.

Bu kral aynı zamanda 18. sülalenin de başlangıcını oluşturmaktadır. Bu sülalenin başlamasıyla birlikte Yeni Krallık Dönemi de başlamış olmaktadır.

Ahmose'ye ait Heykel Baş
Kireçtaşı

Yeni Krallık, 18. Sülale (erken)

c. MÖ 1550-1525

Metropolitan Museum of Art

İkinci Ara Devir

Hyksos Hakimiyeti
c. MÖ 1700-1550

Tell el Dab'a
Minos Stilinde Duvar Boyası
Boğa Akrobasisi Sahnesi

Avaris,
Minos stilinde yapılmış bir altın pandantif
İkinci Ara Devir.

Avaris'i ele geçiren Ahmose, burayı yenileyerek kendi merkezini buraya kurar. Ahmose'nin yeniden ele alarak düzenlediği bu merkezin mimarisine bakıldığında yapı inşaatının detaylarında önemli Girit Minos etkisi göze çarpar. Bunun yanında Minos stilinde duvar boyaları, boğa akrobasi, boğa tutma, av sahneleri, akrobatlar ve grifonlar gibi sahneler karşımıza çıkar. Özellikle Knossos sarayı ile benzerlikler yansıtan bu düzenlemeler, bu dönemde deniz hakimiyeti oldukça zayıf olan Mısır'ın, dönemin en önemli deniz gücü olan Girit – Minos kültürü ile olan yakın bağlarına işaret etmektedir. Mısırlılar büyük ihtimalle denizlerin hakimi olan Minoslularla bir ittifak halinde olarak denizleri de kontrollerinde tutmayı denemişlerdir.

İkinci Ara Devir

Hyksos Hakimiyeti

c. MÖ 1640-1550

Avaris'in zaptı doğu delta bölgesinin kontrol altına alınmasından sonra da Mısır'da işler sakinleşmemiştir. Yeni Krallığın başında, Mısır içerisindeki Hyksoslar tamamen yenilgiye uğratılamamış durumdadır. Özellikle güney doğu delta bölgesindeki bazı yerleşmeler bu durumu kanıtlamaktadır. Yeni Krallığın ilk dönemlerinde bu bölge Hyksosların ekonomik olarak hala daha güçlü oldukları ve şarap ile zeytinyağı gibi önemli ekonomik kaynaklara sahip oldukları bir yer konumundaydı. Dolayısıyla bu bölgeyi Hyksosların yeniden bir araya gelip güçlenerek Mısır'a saldırabilecekleri bir tehdit olarak gören Ahmose, yaklaşık 3 yıl süren bir mücadeleden sonra bu bölgeyi de kontrolü altına almayı başarmıştır. Bu bölgedeki Hyksos hakimiyetinin de ortadan kalkmasından sonra Ahmose'den sonra gelen Mısır hükümdarları özellikle kuzeyde Suriye bölgesine yoğunlaşarak bu bölgedeki Mitanni varlığına karşı bir tavır almışlardır.

İkinci Ara Devir

Hyksos Hakimiyeti

c. MÖ 1700-1550

Hyksos Başkenti Avaris / Tell el Dab'a
Dijital Canlandırması

<https://youtu.be/texQLmyTBbM>

Arkeolojik açıdan Mısır'daki Hyksos hakimiyetinin izlerine bakacak olursak, bu yerleşmelerin Suriye – Filistin Orta Tunç Çağı kültürünün bir yansıması olarak karşımıza çıktığını görürüz. Bu yerleşmeleri içerisinde en önemlisi Avaris / Tell Dab'a olarak adlandırılan ve Hyksosların başkenti görevini gören şehirdir. 12. sülaleden itibaren (M.Ö. 1800) bir anda bu bölgede çok yoğun Suriye – Filistin etkisi görülmeye başlar. Bundan önceki dönemde çok az Levant etkisi vardı.

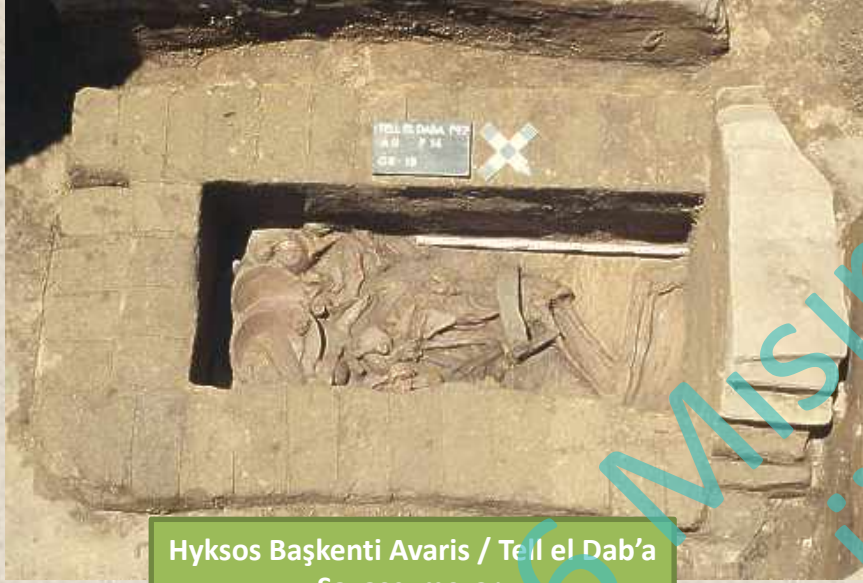
Tel el Dab'a bize Mısır'da Hyksos hakimiyetinden çok önceden beri Suriye – Filistin kökenli insanların yaşamaya başladığını göstermektedir. Tel el Dab'a da görülen Suriye için karakteristik orta salona sahip evler (OTÇ IIA), ev gömüleri ve mabet inşaatları, şehircilik anlayışına sahip farklı kökene sahip insanların burada bulunduğunu kanıtlamaktadır. Hyksoslara özgü bazı seramik ve mimari özellikler, köken olarak Kuzey Suriye'yi işaret etmektedir. Ele geçen ve üzerinde Suriye fırtına tanrısı bulunan bir mühür de bu görüşü desteklemektedir. Burada yaşayan halkın bir kısmı ise ticaretin büyük ölçüde gerçekleştirildiği bölge olan güney Filistin Bölgesinden gelmiş olmalıdır.

Hyksos Başkenti Avaris / Tell el Dab'a
Saray Yapısı

İkinci Ara Devir

Hyksos Hakimiyeti
c. MÖ 1700-1550

Hyksos Başkenti Avaris / Tell el Dab'a
Savaşçı mezarı

Hyksos Başkenti Avaris / Tell el Dab'a
At Gömüsü

Hyksos mezarlarının büyük bir kısmında metal silahlar ve bakır kalıpları ele geçmiş olması, bu insanların büyük bir kısmının askerler ve maden işçilerinden oluştuğunu düşündürmektedir. Mezarlardaki bu savaşçı geleneği Hyksos dönemine kadar devam etmiştir. Mezarların önünde bir çift eşek gömüsü bulunması bu dönemde bu insanların eşek arabaları da kullandıklarına işaret etmektedir.

İkinci Ara Devir

Hyksos Hakimiyeti

c. MÖ 1700-1550

Avaris'in Nil'in kıyısında olması ve Kamose dönemine ait bir stel üzerinde burada bulunan gemilerden bahsedilmesi, denizciliğin Mısır'ın bu bölgesinde yaşayan Hyksoslar için önemli bir aktivite olduğunu kanıtlamaktadır. Hyksos döneminin başlamasıyla birlikte Avaris'in boyutları 3-4 kat artmıştır.

Bu dönemde büyük öneme sahip olan ve Suriye – Filistin karakteri yansıtan Tel el Dab'a dışında sadece küçük kamp yerleşmeleri vardı. Diğer önemli Hyksos kentleri ancak Mısır'da Hyksos hakimiyetinin tam olarak başlamasından sonra ortaya çıkmışlardır. Bu yerleşmeler arasında en karakteristik olanlardan biri Tell el Yahudiya'dır. Burada rampalı bir savunma sistemi karşımıza çıkar.

Arkeolojik kanıtlar ikinci ara devirde Mısır ile güney Filistin Bölgesi arasındaki ilişkilerin çok yoğunlaştığını göstermektedir. Ana ticaret malları zeytinyağı ile şarap olmalıydı. At veya yünü için kullanılan koyun gibi yeni hayvan türleri Hyksos döneminden hemen önce ilk kez bu bölgeye getirilmiştir. Bu dönemde aynı zamanda Kıbrıs ile olan ticaret canlanmış ve olasılıkla Kıbrıs'ın bakır kaynakları yüzünden gelişen bu ilişkiler sonucunda Kıbrıs'ta Mısır seramiği örneklerine rastlanmıştır. Hyksos döneminin sonlarına doğru Kıbrıs ile olan ticarete büyük bir artış gözlenmiştir. Özellikle Tel el Dab'a ve daha az bir şekilde daha iç kesimler de bu etkiyi yansıtmaktadır. Bu dönemin sonlarına doğru Hyksos hakimiyetindeki bölgenin Mısır'ın diğer bölgelerinden koptuğu ve o bölgelerle olan ticari bağlarının da gittikçe zayıfladığı görülür. BU durum Hyksosların zayıflamasında önemli bir etken olarak değerlendirilmektedir.

Hyksoslar'ın Mısır üzerindeki etkisi kısa bir dönem olmasına karşın önemli izler bırakmıştır. Bunlar Mısır'a dışarıdan gelen insanlar olduğu için, Mısır'daki hâkimiyetleri Mısırlılar arasında çok büyük bir rahatsızlık yaratmış olmalıdır. Mısır bu dönemde Hyksoslar'ın kurduğu ticaret yollarından yararlanmıştı. Bunlar arasında Kıbrıs ve güney Levant bölgeleri ile kurulan ilişkiler ve bu ilişkiler sayesinde maden işçiliği ve seramik üretiminde görülen çeşitli teknik gelişmeler sayılabilir. Yakın doğu ile kurulan uzun ilişkiler Mısır'da edebiyattan müziğe ve olasılıkla da dil üzerinde bile bir takım gelişmelere yol açmıştır. Bu bağlantıların bir ileri aşaması olarak Mısır, Yeni Krallık döneminde doğu Akdeniz bölgesi ile çok daha yakın ilişkiler içerisinde olmuştur.

İkinci Ara Devir

Hyksos Hakimiyeti
c. MÖ 1700-1550

YARARLI İNTERNET KAYNAKLARI

http://www.auaris.at/html/index_en.html Tel Dab'a çalışmaları www sayfası

<https://youtu.be/TfpRUj9qoEU>

<https://youtu.be/rZZXOztBiUc>

PRT 316 MİSİR ARKEOLOJİSİ
Ankara Üniversitesi